

مؤلف در دیباچه از آثار دیگر خود نیز نام برده است که اهمیت دارد. این نگارش در ۱۴۷ فصل کوتاه تنظیم شده که هر فصل با آیه‌ای آغاز می‌شود و دارای احادیثی و حکایاتی چند است. درباره نسخه‌های اثر ر. ک: فهرستواره کتابهای فارسی، ج ۶ ص ۵۸۹.

بایسته‌های تصحیح

۲. المرشد فی الحساب

پدیدآور: حسن بن علی

موضوع: دفترداری و حساب و سیاق

تاریخ کتابت نسخه: اواخر سده هفتم قمری

تعداد اوراق: ۳۸۰ صفحه

محل نگهداری: کتابخانه مجلس شماره ۲۱۵۴

پیشینه آگاهی

از آنجا که در گذشته یکی از شعب ادب، دفترداری و آشنایی با ملزومات آن از جمله علم حساب، سیاق، و همچنین علم شعر اعم از عربی و فارسی بوده است، بررسی و نشر کتبی از این دست بسیار مفید فایده است. از طرفی، نسخه‌ای که معرفی شده است یکی از کهن‌ترین آثار بازمانده در این زمینه است که در اواخر سده هفتم تألیف شده و نسخه منحصر به فرد آن نیز در همان ایام کتابت شده است. این اثر به وزیر صدرالدین احمد خالدی تقدیم کرده است. بررسی و نشر این اثر دانسته‌های ما را از جزئیات دیوان انشاء و دانش استیفا که در حوزه علوم ادبی (و البته بین رشته‌ای) قلمداد می‌شده، بالا می‌برد. نشر فارسی اثر حاضر نیز بسیار پخته و استادانه است و از این دیدگاه نیز اهمیت دارد. تک نسخه این اثر را مرحوم سعید نفیسی در کتابخانه مجلس فهرست کرد (فهرست مجلس، ج ۶، ص ۱۲۰) اما توصیف مختصر او از آن مانع از آن شد که کسی به سراغ تصحیح اثر ارزنده‌ای برود که نسخه‌اش کامل است و جز دو برگ هیچ افتادگی دیگری ندارد. اینک برای تکمیل بحث، نمونه‌ای از نشر فارسی المرشد را که در بررسی میدانی اثر حاصل شد به دست می‌دهم:

آغاز کتاب (برگ ۲)

بدان ای فرزند وفقنا الله و ایاک لما فيه رضاه کی چون باری تعالی موجودات این عالم را متکثر آفریده است و

۱. مبکیات

پدیدآور: امام شمس المذکرین رشیدالدین ابوبکر بن عمر بن ابی الفضل بن عمر بخارایی
موضوع: تصوف بارویکردی اخلاقی به سبک واعظانه
تاریخ نگارش: پیش از ۸۹۲ق که تاریخ کتابت کهن‌ترین نسخه اثر است.

محل نگهداری: شش نسخه در پاکستان دارد از جمله در کتابخانه گنج بخش اسلام‌آباد که تصویر یکی از آنها (احتمالاً کهن‌ترین آن) در دایرةالمعارف بزرگ اسلامی به شماره ۱۹۳ عکسی موجود است.

پیشینه آگاهی

این اثر از معدود مجلس گویی های صوفیانه است که در ناحیه بخارا (ماوراءالنهر) نگاشته شده و به دست ما رسیده است. از این ژانر آثار معدودی برجاست که تاکنون بررسی همه جانبه‌ای بر روی آنها انجام نشده است (یکی از آنها کتاب نزهةالعقول از عوفی است که به کوشش استاد افشار تصحیح و منتشر شده است) و همه آنها پیش از عصر مغول نگاشته شده است و گویا پس از حمله مغول این شیوه منسوخ شده است. هرچه در این ژانر موجود است بایستی نشر شود. خوشبختانه اثر حاضر دارای نسخه‌هایی چند است که یکی از آنها در ۸۹۲ق کتابت شده است و شایسته توجه است.

مخلوقات بسیار، و بیشتر در تحت نظر و شناخت نوع انسان آورده و نفس او بنور دانش خود روشن و بینا کرده و چنان ساخته کی آنرا حصر می‌تواند کرد و بر کلیات و جزویات آن واقف و مطلع می‌تواند شد نوع عدد و علم حساب پیدا آمد و همه خلق از عالم و جاهل و پادشاه و رعیت بدان محتاج شد و در همه علوم از ریاضی و طبیعی و شرایع و غیر آن بر کار است و هرک اقبال با او همراه باشد و به کیاست و ذکا مخصوص بود دولت او را برانگیزد تا ازین علم طرفی حاصل کند و سبب عزت و زیادتی جاه و مال او گردد و در نظر خلق عزیز و معتبر بماند ... الخ.

ضمناً نفیست نسخه اثر، آن را شایسته چاپ عکسی نیز نموده است.

۳. منافع القرآن (خواص السور)

پدیدآور: ناشناس

موضوع: علوم قرآنی و فرهنگ عامه از منظر دینی

تاریخ کتابت نسخه: ۲۸ شعبان ۷۰۰ ق

محل نگهداری: کتابخانه مرعشی قم به شماره ۱۳۹۲

پیشینه آگاهی

این اثر کهن‌ترین نسخه در این موضوع به زبان فارسی در سراسر جهان است که می‌شناسیم. موضوعی که از زاویه‌ای در حوزه علوم قرآنی و از منظری در موضوع فرهنگ عامه جای می‌گیرد. کاتب این دستنویس ارزنده که ۴۲ برگ ۱۳ سطری حجم دارد از منطقه طوس است و یحیی بن محمود طوسی نام دارد. تصحیح این اثر از هر نظر بجا و مناسب است. معرفی مختصر آن را در فهرست مرعشی (ج ۴، ص ۱۶۶) می‌بینیم و عکس صفحه‌ای از آن را نیز در انتهای همان فهرست مشاهده می‌کنیم. این اثر در موضوع خود قرین و بدیلی ندارد تا برای یافتن مشخصات مؤلفش نیازی به مقایسه باشد (در باره آثار فارسی در این موضوع که اغلب از عصر صفوی به بعد پدید آمده‌اند به فهرست منزوی، ج ۱، بخش علوم قرآنی مراجعه شود). از طرفی کتاب از ابتدا و انتها نیز افتادگیی ندارد تا بر نقص آن حمل شود.

۴. مجموعه عجائب الغرائب

پدیدآور: ناشناس، که به خط معین الدین سمرقندی کتابت شده است.

موضوع: سفینه و جنگ ادبی

تاریخ کتابت: ۸۲۷ ق

محل نگهداری: کتابخانه دارالکتب مصر به شماره ۱۱۸-م

ادب فارسی

پیشینه آگاهی

این اثر، سفینه‌ای مهم از اشعار فارسی شامل قصائد و غزلیات و رباعیات است که در ۸۲۷ ق به دست معین الدین سمرقندی کتابت شده است. در توصیف نسخه در فهرست دارالکتب مصر نگاشته طرازی (ج ۲، ص ۱۲۵) آمده است که نسخه مجدول و آراسته به زر است و به قلم تعلیق اوایل سده نهم کتابت شده است. این نشانه‌ها همگی حاکی از ارزش بسیار نسخه از نظر ظاهری است. تاریخ کتابت آن برای سفینه‌های ادبی فارسی نیز فوق‌العاده کهن است و به یقین و بدون هیچ تردیدی شامل اشعار مهمی از قدمای قصیده‌گویان ایران است. من که خود، اغلب سفینه‌های مهم در دسترس را به جزء بررسی کرده‌ام تاکنون دو سه نسخه به این حجم و ارزش از سفینه‌های فارسی دیده‌ام و هیچ تردیدی ندارم که این سفینه بر یافته‌هایمان نسبت به اشعار ارزنده قدامی افزایش می‌دهد. همچنین ضبط‌های آن که به دست کاتبی سمرقندی کتابت شده حتماً در مورد شعرای خراسان حائز اهمیت خواهد بود. میراث با امکاناتی که دارد می‌تواند تصویر این نسخه را به دست آورد. برای بررسی آن نیز بنده از اکنون اعلام آمادگی می‌کنم. این نسخه تاکنون در فهرس ایران انعکاس نیافته و توجه بدان برای نخستین بار است که صورت می‌گیرد. دانش پژوه هم که مقاله‌ای درباره سفینه‌ها و مجموعه‌های شعری دارد این سفینه را از قلم انداخته است. متأسفانه طرازی در فهرستش بیش از این سخن نمی‌گوید که بتوان سرنخی از شیوه مجموعه‌سازی این سفینه به دست آورد. اما آغازی که از آن نقل می‌کند نشان می‌دهد که سفینه‌ای دیباچه‌دار است و از این نظر ثابت می‌شود که این سفینه با جنگ‌های متفرقات فرق دارد و قابلیت تصحیح و عرضه مستقل نیز دارد.